

FILOZOFIA LUI JOHN LOCKE

Autor: Ludmila IONEL

Conducător științific: conferențiar univ. Ecaterina LOZOVANU

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: În această lucrare am expus câteva aspecte ale filosofiei reflectînd punctele de vedere ale filosofului și om politic John Locke. Facînd o retrospectivă, se ajustează mai multe fapte ce dovedesc că John Locke încearcă nu doar să figureze în noțiunea de filozofie, ci se implică atît prin teorii cît și deduceri (medicină, chimie și politică). Am încercat să impun o relevanță mai explicită despre scopul și preocupările ce le urmărește acesta. Principiile fundamentale susținute de Locke asigură o nouă motivație pentru reflecție asupra problemelor existențiale, și nu permite tratarea ideilor ca fiind limită de cunoaștere.

Cuvinte cheie: cunoaștere, principiu, ideie, identitate, diversitate, coexistență, intuiție, știință

1. Viața lui John Locke

John Locke (1632-1704) s-a născut la Wrington, Somerset. El este departe de a fi prototipul filosofului retras; era, dimpotrivă, un om binecunoscut în viața publică, ale cărei evenimente implicau uneori pericole considerabile; dar, în ciuda amestecului său în afaceri politice controversate, Locke era un om prudent. Tatăl său era avocat — un puritan și parlamentar ferm, care a luptat în armata Parlamentului în timpul războiului civil englez; acesta a început în anul 1642, fiind purtat împotriva regelui Carol I. Locke a urmat școala Westminster, iar în 1652, a intrat la colegiul Christ Church din Oxford. La Oxford a studiat artele liberale — logica, gramatica, retorica, limba greacă și filosofia morală. După ce a absolvit, i-a fost acordată, în 1658, o bursă de cercetare pe viață la același colegiu. A început să predea limba greacă și filosofia morală, dar curând a devenit interesat de medicină și și-a obținut licența în acest domeniu la Universitatea din Oxford, în 1674.

În timpul studiilor la Oxford, Locke a început să fie nemulțumit de filosofia scolastică și a luat pentru prima oară cunoștință de operele lui Descartes, inspirându-se din acestea. Locke a fost ales membru al Societății Regale în 1668; acolo l-a cunoscut pe chimistul și fizicianul Robert Boyle (1627-1692), al cărui accent pus pe metoda experimentală și teoria corpusculară referitoare la structura materiei l-a impresionat și influențat în mod decisiv: a influențat gândirea sa filosofică, și îndeosebi respingerea de către el a modalităților aristotelice de explicație fizică. Gândirea lui Locke, atît în ceea ce privește preocupările sale pur filosofice, cît și aceea referitoare la problemele politice, este caracterizată în mod definitiv de piedoaria în favoarea toleranței și a rezistenței față de dogmatism în situațiile în care suntem puși în ceea ce privește limitele și incertitudinile cunoașterii umane. Gândirea sa politică, expusă în cele Două tratate asupra guvernării (1690), a devenit fundamentul filosofic al democrației liberale.

Datorită interesului său pentru medicină, Locke a devenit, în 1667, medicul personal al lordului Ashley, care a ajuns mai târziu conte de Shaftesbury. De fapt, Locke și-a părăsit colegiul, nemaîntorcându-se să predea acolo niciodată, și a îndeplinit în continuare o serie de funcții oficiale. Între 1675 și 1679 Locke și-a petrecut o parte a timpului în Franța, îndeosebi pentru a-și îngriji sănătatea șubredă. Călătoriile sale în Europa i-au stimulat adâncul interes pentru toate aspectele gândirii științifice contemporane. Asocierea și prietenia cu Shaftesbury aveau să-i creeze probleme lui Locke; Shaftesbury a făcut parte din grupul care a încercat, fără succes, să-l răstoarne pe Carol al II-lea și să-l înlocuiască cu urmașul său nelegitim, Locke, de asemenea, procedând cu înțelepciune, după ce i-a sprijinit pe Shaftesbury și Monmouth s-a mutat în Olanda și chiar a stat ascuns un timp, sub un nume fals, pînă când s-a întors în Anglia, în urma revoluției glorioase din 1688. Din 1691 Locke a trăit la Oates, în Essex, în casa lui Sir Francisc și a lui Lady Masham, pînă când a murit, în anul 1704.

2. Empirismul

Este important să înțelegem scopul general al filosofiei lui Locke: aceasta este preocupată, mai ales, de determinarea naturii, posibilității și limitelor cunoașterii, ca și de explicația naturii realității. Poziția lui Locke în filosofie se situează în opoziție cu aceea a multora dintre predecesorii săi, și chiar și cu aceea a unora dintre succesori. Miezul problemei rezidă în interacțiunea dintre scepticism și posibilitatea cunoașterii umane, și poate fi rezumat prin aspirația de a descoperi ce sunt în măsură oamenii să cunoască și ce nu. Locke acceptă faptul conform căruia cunoașterea, în sensul adecvat al cuvântului, este cunoaștere a adevărilor sigure și universale. Incapacitatea noastră de a respinge scepticismul în diverse domenii ale cercetării umane, în care am dori să afirmăm că am ajuns să cunoaștem adevărul, ne-ar putea conduce la viziunea disperată conform căreia numai scepticismul poate domni în acele domenii. Locke subliniază limitele cunoașterii umane în adevărul înțeles al cuvântului, dar într-un fel care îngăduie existența anumitor domenii în care, cu toate că nu posedăm o cunoaștere în sens strict, nu suntem prin aceasta siliți să adoptăm o atitudine sceptică, pentru că în multe din aceste domenii de cercetare suntem totuși capabili încă de convingeri probabile; și într-adevăr, convingerea este uneori atât de probabilă, încât este, de fapt, la fel de bună ca și cunoașterea. Ceea ce susține Locke am putea numi grade de certitudine adecvate.

Strategia lui Locke de delimitare a cunoașterii umane este de a examina puterea spiritului uman și obiectele gândirii, ideile. Filosofia lui Locke se sprijină pe două fundamente principale: primul, că toată cunoașterea rezultă din raționamente privitoare la ideile noastre și, al doilea, că toate ideile își au originea în experiență. Nu putem, în gândirea și cunoașterea noastră, să mergem dincolo de ideile sau conceptele pe care le avem de fapt — ideile fiind materialul gândirii și cunoașterii, iar ideile pe care le avem sunt limitate de acelea pe care le putem dobândi prin experiență.

Locke neagă, de asemenea, cunoașterea înnăscută a adevărilor. Unul dintre motivele fundamentale ale negării de către Locke a cunoașterii înnăscute este acela că identificarea unui principiu ca fiind înnăscut sau ereditar este uneori folosit, îndeosebi în chestiuni morale, ca un obstacol în calea punerii sub semnul întrebării a adevărului acelui principiu. Trebuie însă, spune Locke, să gândim prin intermediul a ceea ce afirmăm că știm și să ne apropiem cunoașterea. Acest lucru este în concordanță cu suspiciunea generală cu care Locke privește autoritatea ca fundament al acceptării a ceva ca fiind adevărat.

Locke nu neagă existența unor capacități înnăscute — puterea de percepție, de a crede, de a recunoaște adevărul și falsul, de a judeca, de a consimți la principii, dar nici una din aceste capacități nu este o condiție suficientă pentru a poseda idei, principii sau cunoașteri ale unor adevăruri înnăscute. Dacă faptul de a fi înnăscut ar însemna doar capacitatea de a recunoaște și de a fi de acord cu adevărurile atunci când acestea ni se prezintă, atunci întreaga cunoaștere, de vreme ce implică acest lucru, ar fi înnăscută — ceea ce Locke crede că este absurd.

3. Ideea - mijloc de cunoaștere

El argumentează că nu există, de fapt, idei sau principii înnăscute, astfel încât întrebarea referitoare la adevărul sau falsitatea lor nu se pune, iar afirmarea lor nu este necesară pentru a explica ceea ce cunoaștem. Explicația pentru toate ideile pe care le avem este că ele își au originea în experiență: experiența este constituită din senzații derivate din obiecte externe materiale, iar reflecția este derivată din conștiința activității minții noastre. Ca exemple de idei rezultate din experiența senzorială se pot cita galben, elefant, rece, armată; ca exemple de idei datorate experienței reflexive avem gândire, credință, voință, îndoială.

Acele adevăruri cunoscute independent de experiență se spune că sunt necesare pentru că negarea lor implică o contradicție; acele adevăruri cunoscute numai prin experiență se spune că sunt contingente pentru că negarea lor nu implică o contradicție. Interesul filosofiei trebuie să fie acela de a distinge între propoziții a priori care sunt toate acele propoziții în cazul cărora justificarea logică a cunoașterii dacă sunt adevărate sau false este independentă de dovezi empirice, și propoziții a posteriori* care sunt acele propoziții pentru care justificarea logică a cunoașterii dacă sunt adevărate sau false este dependentă de dovezi empirice.

Există nesiguranțe și controverse considerabile referitoare la ceea ce înțelege Locke prin „idee”. Locke definește ideea ca fiind „orice este obiect al înțelegerii atunci când un om gândește”. Unii apreciază că Locke a vrut să semnifice prin idee un fel de entitate mentală — imagini mentale care sunt obiecte ale minții. Consecința acestei aprecieri (o chestiune ridicată de Berkeley) este că ea conduce imediat la scepticism în privința cunoașterii prin intermediul percepției lumii corectă, și suntem în situația de a percepe întotdeauna idei în minte, atunci nu poate exista nici un mod de a verifica dacă ideile reprezintă lumea exterioară în mod fidel, sau dacă există, în definitiv, o lume exterioară care corespunde ideilor noastre. Suntem închiși într-un

cerc al ideilor, în care cunoscătorul este separat din punct de vedere logic de ceea ce este cunoscut; ideile noastre sunt o barieră între noi și obiectele la care ideile se referă. În parte din cauza acestui lucru, care pare prea evident ca să-i fi scăpat lui Locke, și pe care chiar se pare că acesta îl pune în lumină, alți interpreți ai operei sale sugerează o concepție alternativă în care este evitată reificarea ideilor

Locke împarte ideile în simple și complexe. Ideile complexe sunt combinații de idei simple. Putem trăi idei complexe, sau chiar numai idei complexe, dar ele trebuie să fie reductibile la idei simple, ireductibile și neanalizabile. Gândirea care a dus la această concluzie este că, la un moment dat, există idei care nu pot fi descompuse în ceva mai simplu și, pentru a avea cât de cât idei, acestea trebuie să fie derivate direct din experiență. Dacă cineva nu a avut niciodată ideea simplă de roșu, nu există nici o modalitate de a explica faptul de a avea o idee prin a arăta cum este aceasta compusă din idei mai simple trăite de cineva; în vreme ce ideea de sirenă, chiar dacă cineva nu a întâlnit sirene în experiența sa, este compusă din idei întâlnite în experiență. Locke nu spune că întotdeauna experimentăm mai întâi idei simple, după care construim combinații, ci doar că toate combinațiile trebuie să fie analizabile prin descompunerea lor în idei simple a căror experiență directă am avut-o. Poziția lui Locke limitează sfera imaginației: orice inventăm, nu facem altceva decât să combinăm idei simple care, în ultimă instanță, își au originea în experiență.

Locke explică relația dintre ideile calităților sensibile ale obiectelor exterioare din mintea noastră și acele calități sensibile așa cum există ele în obiecte exterioare prin distincția pe care o face între calități primare și calități secundare.

(a) Calități primare: ideile noastre referitoare la calitățile primare seamănă calităților așa cum sunt ele în obiecte. Calități primare sunt dimensiunea, volumul, forma, mișcarea, soliditatea.

(b) Calități secundare: ideile noastre referitoare la calitățile secundare nu se aseamănă calităților așa cum sunt acestea în obiecte.

Calități secundare sunt căldura, răceala, sunetul, culoarea, gustul, mirosul etc.

Locke a fost puternic influențat de teoria atomistă a materiei propusă de Boyle; materia de bază a lumii constă din obiecte materiale care sunt alcătuite pe baza unei structuri sau configurații inobservabile de atomi sau corpusculi care nu au ei înșiși structură internă; acești atomi microscopici au numai calități primare. În orice caz, Locke crede că sufletul este imaterial, cu toate că nu crede că este imposibil ca Dumnezeu să fi creat gândul ca atribut al materiei.

Cum poate Locke să aibă o idee despre și să vorbească cu sens referitor la configurația inobservabilă de particule care sunt prea mici pentru ca să le putem percepe, dat fiind empirismul său în ceea ce privește originea tuturor ideilor? Răspunsul lui Locke este că incapacitatea noastră de a percepe asemenea particule este pur contingentă, și dacă am avea ochi microscopici le-am vedea. De altfel, explicațiile corpusculare implică particule inobservabile care sunt entități având proprietăți de același tip sau analoage cu proprietățile macroscopice pe care le percepem, așadar, calități primare. Vorbim inteligibil atunci când ne referim la particule pentru că avem idei de tipul proprietăților pe care ele le au, și, prin urmare, înțelegem ceea ce vrem să spunem prin cuvintele cu care le descriem.

Explicația pe care Locke o dă substanței, cea mai independentă materie fundamentală din lume, este subiect a diverse interpretări. Dintr-un punct de vedere, Locke înțelege, în mod evident, prin substanță „substanța nudă”, un ceva despre care nu știm ce este: un „ceva”, sau un substratum în general, deosebit de toate calitățile pe care le atribuim obiectelor care „suportă” toate acele calități. Avem idei despre lucruri care au diverse calități, de vreme ce considerăm că aceste calități nu pot subzista prin ele însele, presupunem că acolo există ceva referitor la care ele sunt calități, și că acel ceva este ceva separat de calitățile înseși

Locke descrie esența nominală a unui lucru ca fiind pur și simplu calitățile sau proprietățile pe care decidem să le însumăm sub un anumit nume, precum „aur”, în vederea scopului de a clasifica lucrurile particulare în specii. Esența nominală ne dă un criteriu de identificare. Cu toate că puterea noastră intelectuală are limite naturale, organizarea lucrurilor în acest mod, după specii, este creată și conformă limbii.

4. Armonia - Dizarmonia

Locke definește cunoașterea drept „nimic altceva decât percepția legăturii și armoniei, sau dizarmoniei și respingerii unora dintre ideile noastre”. Propozițiile sunt adevărate când ideile care le formează sunt conectate în asemenea fel încât să le facă adevărate; cunoaștem adevărul propozițiilor în măsura în care „percepem” această legătură. Dacă adăugăm la această legătură condiția conform căreia cunoașterea trebuie să se refere la adevăruri sigure și universale, ceea ce se poate spune că știm cu precizie se dovedește a fi extrem de puțin. Nu ne rămâne însă numai îndoiala acolo unde nu putem dobândi cunoașterea, de vreme ce

putem avea, de asemenea, convingeri probabile. Scopul general al lui Locke este de a ne face să vedem că iubitorul de adevăr nu trebuie să susțină o propoziție cu mai multă fermitate decât aceea garantată de dovezi. Locke specifică patru feluri de armonie și dizarmonie a ideilor:

1. Identitatea sau diversitatea (Aici el pare să aibă în minte identitatea logică și contradicția.)
2. Relația (Aici se referă la relațiile demonstrative logice sau matematice.)
3. Coexistența sau legătura necesară (Aici este semnificată legătura ideilor care reflectă modul de conexiune al proprietăților lucrurilor ce apar concomitent în natură.)
4. Existența reală (Aici se referă la ceea ce există cu adevărat în lume.)

Capacitatea noastră limitată de a percepe legăturile adecvate dintre idei într-un mare număr de cazuri ne restrânge imediat cunoașterea în sens strict. Nu avem nici o dificultate în a susține ca adevărate propoziții ale căror idei pot fi imediat percepute ca având legătură sau ca existând în dizarmonie, precum „albastrul este albastru”, sau „albastrul nu este galben”; acestea sunt adevăruri intuitive. Asemenea adevăruri sunt calificate de Locke drept banale. El susține, într-un mod mai ambiguu, că unele adevăruri morale pot fi cunoscute intuitiv. Locke însuși admite că a avea o idee este un lucru, dar din aceasta nu urmează, atunci când nu receptăm de fapt acea idee, că există ceva căruia îi corespunde ideea respectivă. Problema este lipsa oricărei legături perceptibile între faptul de a avea o idee și existența reală a ceva la care se referă ideea. O posibilă excepție este existența lui Dumnezeu și faptul că ideea de Dumnezeu implică faptul că Dumnezeu există — ceea ce echivalează cu un argument ontologic comprimat. Locke vorbește evaziv despre lucrurile în privința cărora se poate spune că știm că există. El crede că avem o cunoaștere intuitivă a existenței noastre; crede că putem avea o cunoaștere demonstrativă a existenței lui Dumnezeu; și crede că, atunci când percepem de fapt obiectele, avem o convingere atât de sigură că acele obiecte există fără noi, încât aceasta „merită numele de cunoaștere”. El spune însă în mod clar că, strict vorbind, nu putem cunoaște adevărurile care exprimă legăturile faptice reale dintre proprietățile obiectelor pe care le percepem, sau ipotezele științifice cu ajutorul cărora le descriem comportamentul (de exemplu, legătura dintre ideea de „aur” și „solubil în aqua regia” în propoziția „Aurul este solubil în aqua regia”); nu putem cunoaște adevărul în astfel de cazuri pentru că nu putem percepe nici o legătură intrinsecă între ideile componente care reflectă acele proprietăți, astfel încât aceasta să le facă adevărate; nu putem percepe nici o legătură necesară între idei; tot ceea ce percepem este juxtapunerea sau conjuncția ideilor. Astfel, în cazul științelor naturale nu suntem capabili de cunoaștere, dar putem crede cu un anumit grad de probabilitate în adevărul propozițiilor științifice, iar probabilitatea adevărului va crește proporțional cu conformarea acestuia la experiențele trecute, ale noastre și ale altora.

Concepția lui Locke sugerează existența unei ierarhii a certitudinii, expusă aici în ordinea descrescătoare:

- intuiție
- deducții sau demonstrații
- cunoaștere senzorială
- știință naturală.

Locke crede, spre deosebire de Hume, în necesitatea naturală sau metafizică. Problema epistemologică conform căreia nu putem cunoaște cu certitudine legăturile naturale ca fiind necesare nu demonstrează că nu există legături necesare. Locke spune, în plus, că incapacitatea noastră de a percepe legăturile ca fiind necesare este o chestiune pur contingentă care depinde numai de incapacitatea noastră de a percepe structura microscopică corpusculară internă a obiectelor materiale; dacă am putea vedea această structură, am percepe că legătura dintre calitățile pe care le au obiectele este necesară..

Bibliografie

1. John Shand *Introducere în filosofia occidentală*. Univers Encyclopedic, București, 1998
2. Diogenes Laertios *Despre viețile și doctrinele filosofilor*. Editura a Academiei Republicii Populare Române, București, 1963
3. Dănișor Gh. *Gîndirea lui J.L. despre drept și stat. Locke și legitimitatea consensului*. Conținut din revista de științe juridice 2000-nr. Pag. 170-173